

Qeyri-neft sektorunun inkişafı və vergi

■ *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunları və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında, Prezidentin yanında iqtisadi və sosial məsələlərin həlli ilə bağlı keçirilən müşavirədə və regionların 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrasının ikinci ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda iqtisadiyyatımızdakı mövcud durum geniş dəyərləndirilmiş və qarşıya çox mühüm vəzifələr qoyulmuşdur.*

Cənab İlham Əliyev qeyd etmişdir ki, “2015-ci ildə dünyada iqtisadi böhran daha da dərinləşmiş, dünya iqtisadiyyatı hələ ki bu böhrandan çıxma bilməmişdir. Buna baxmayaraq, 2015-ci ildə Azərbaycanda bir çox məsələlər öz həllini tapmışdır. Keçən il bizim iqtisadi inkişafımız təmin edilmişdir. Baxmayaraq ki, əvvəlki illərlə müqayisədə ümumi daxili məhsulun artması o qədər də böyük rəqəmlərlə ölçülmür, cəmi 1,1 faiz artmışdır. Ancaq indiki vəziyyətdə neftin qiymətinin dörd dəfə düşməsinə nəzərə alaraq, hesab edirik ki, bu, müsbət nəticədir. Ən müsbət nəticə isə ondan ibarətdir ki, qeyri-neft sənayemiz 8,4 faiz artmışdır. Bax, budur, əsas göstərici. Çünki bu, onu göstərir ki, ölkəmizdə aparılan sənayeləşmə siyasəti öz bəhrəsini verir”.

Cənab Prezident onu da qeyd etmişdir ki, ölkə iqtisadiyyatında xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafı böyük əhəmiyyət daşıyır. Son illər ərzində bu istiqamətdə böyük işlər aparılmışdır... Bununla belə, iqtisadi şaxələndirmə, qeyri-neft sektorunun inkişafı 2016-cı ildə də iqtisadi sahədə əsas prioritet olacaqdır.

Prezident İlham Əliyev demişdir: “Verginin sahibkarlara münasibəti və başqa aidiyyəti olmayan qurumlar tərəfindən əsassız yoxlamalar sonda səbəb olmuşdur ki, bir çox sahibkarlar öz işlərini düzgün qura bilməmişlər. Belə ki, bəzi hallarda

sahibkarın yanına gəlib deyirlər ki, sən filan qədər verməlisən. Yəni, dövlətə verməlisən, mən bunu nəzərdə tuturam. Bəzən yəqin ki, başqa hallar da var. Amma bu da sahibkarları narahat edir. Çünki sahibkar əldə etdiyi gəlirə görə vergi verməlidir. Ona görə də burada uçot ən vacib məsələdir. Sahibkarlar şəffaf fəaliyyət göstərməlidirlər və kənd təsərrüfatına, emal sənayesinə, sənaye materiallarının istehsalına vəsait qoymalıdırlar”.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin nitqlərindən irəli gələn vəzifələr, mövcud vəziyyət, iqtisadiyyatımız üçün bu gün aktual olan problemlər hər birimizi düşündürür və bu səbəbdən də reallıq söylərimizi birləşdirməyi dikte edir.

Maliyyəçi olaraq, ilk növbədə qeyd etmək istərdim ki, keçən dövr ərzində biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan bir sıra şirkətlər, vergi və s. yoxlama səlahiyyəti olan dövlət orqanlarının, cənab Prezidentin də qeyd etdiyi bu yanaşmalardan istifadə edərək, təəssüf ki, elementar uçot qaydalarına düzgün əməl etməmişlər. Bəli, bir daha qeyd edirəm, buna, bir tərəfdən vergi yoxlaması ilə bağlı olan yanaşma səbəb olurdusa, digər tərəfdən də deyərdim ki, sahibkarların əksəriyyətinin biznesin idarə edilməsinə dair bilgilerinin —təhsillərinin olmaması səbəb olmuşdur. Bir çox hallarda isə mücərrəd düşüncəyə sahib olan kapital sahibləri onlara qohumluq çərçivəsindən

kənara çıxmağa imkan verməmiş, öz bizneslərini ölkədə mövcud olan kənar savadlı kadrlara etibar etməmişlər. Nəticədə əksər şirkətlərin rəhbərlərinin, iqtisadiyyatdan və idarəetmədən uzaq peşə sahiblərinin olduğu meydana çıxmışdır. Onlar da aidiyyəti kadrlara öz aspektlərindən yanaşaraq, çalışdığı sahənin terminologiyasından belə xəbəri olmayan kadrları işə cəlb etmişlər. Ən əsası da maliyyə-uçot işçilərini. Əgər aidiyyəti qurumlar öz işlərinə mövcud qanunların tələb etdiyi səviyyədə yanaşarlarsa, inanırıq ki, bu işin məsuliyyətini dərk edən kənar peşə sahiblərinin heç biri bu məsuliyyəti gözə almaz. Bununla belə, cənab Prezidentimizin son iclaslarda verdiyi tapşırıq, tövsiyə və göstərişləri rəhbər tutaraq bir mütəxəssis olaraq təklif edərdim ki, mövcud vəziyyəti dəyərləndirib aparılan islahatlar çərçivəsində aşağıdakı məsələlərin diqqətə alınması müsbət olardı:

Maliyyə və İqtisadiyyat nazirlikləri ölkənin iqtisadiyyat institutlarını və bütün sahələr üzrə xüsusi təcrübəyə malik sərbəst maliyyəçiləri də (nəzəriyədən kənar, işin içərisində olan mütəxəssisləri) dəvət etməklə, xüsusi bir komissiya yaradılmalıdır. Komissiya mövcud iqtisadi durumu nəzərə alaraq qısa zamanda bu sahədə fərdi yox, kompleks inkişaf proqramının işlənilməsinə hazırlayıb Prezidentə təqdim etsin.

Vergi qanunvericiliyin nəzərdə tutduğu aspektdən, sahibkarlığa kömək məqsədi ilə, özünün səyyar yoxlamaları vasitəsi ilə ölkədə uçot sisteminin yaxşılaşdırılması və keçən dövr ərzində yaranmış ikili uçot sisteminin aradan qaldırılması yönündə söylərinə gücləndirsin. Gələcəkdə qurulmuş vahid, rəsmi elektron hesabatlar əsasında hüquqi şəxslərin səyyar vergi yoxlamalarını vergi idarələrinin özündə (kəmeral vergi yoxlamaları kimi) aparılması üzərində iş apar-

sın. Yəni yoxlamaların müəssisələrdə aparılmasına (hesabatlarında anlaşılmaqlıq, yaxud haqqında şikayət olan müəssisələr və s. istisnalar olmaqla) son qoyulması üçün addımlar atılsın. Təbii ki, verginin qurduğu yeni elektron sistem bütün hallarda buna imkan yaradır.

İqtisadiyyatda rəqabət mühitinin formalaşdırılması üçün təxirə salınmadan qanunvericilik bazası yaradılaraq, icrası təmin edilsin.

Monopoliya götürülməklə mövcud durumla əlaqədar kömrükdə olan yüksək rüsum dərəcələrinə yenidən baxılsın və yüksək tələbatlı mallara görə rüsumlar müvəqqəti olaraq azaldılsın (sonradan ölkə daxili istehsal olunan malları qorumaq üçün rüsum dərəcələrinə dövrü olaraq yenidən nəzər salmaqla). Xaricdən gətirilən mallar ölkə içi mövcud bazar qiymətləri ilə yox, təqdim olunmuş sənədlər əsasında alış dəyərləri ilə rüsumla cəlb edilsin. Qeyd etməliyik ki, əgər yüksək tələbatlı malların rüsum dərəcələri azaldılmasa, monopoliya ləğv edilsə də belə, ölkədə bu malların bolluğuna nail ola bilməyəcəyik. İndiki durumda bu vacib məsələdir və nəzərə alınması müsbət olardı.

İqtisadiyyatın bütün sahələrini əhatə edəcək və əmək qabiliyyətli insanları işlə təmin edəcək istehsal yönümlü müəssisələrin çoxaldılması və bununla paralel iqtisadiyyatda idxal-ixrac məhsullarının tələb və təklifə uyğun balanslaşdırılması, istehsalı, satışı və emalı üzrə tədbirlər sürətləndirilsin. Ən əsası da yerli istehsalçıların istehsal maraqlarının yüksək səviyyədə qorunması və istehsal etdikləri məhsul növünün xaricdən idxalı, tələbi aşmaması təmin edilsin.

Ölkəmizə investisiya yatırmaq istəyən xarici iş adamlarına münbit şəraitin formalaşdırılması ən yüksək səviyyəyə çatdırılsın. Onların ölkəyə gəlişi, qeydiyyatı və göstərmək istədikləri fəaliyyət növünə uyğun olaraq əmlakın və torpağın

qeyd-şərtsiz, dərhal ayrılması üçün bütün hüquqi və iqtisadi bazanı təmin edəcək vahid pəncərə sistemi möhkəmləndirilsin.

Sahibkarlara (ən əsası da istehsalla bağlı) keçmişdə yüksək faizlə verilmiş mövcud kredit borcları araşdırılsın. Yaxşı olar ki, istifadəsi zamanı təyinatına uyğunluğu sübut olunan və obyektiv səbəblərdən qaytarmaq imkanı olmayan sahibkarların kredit borclarına amnistiya verilməsi üzrə aidiyyəti qurumlar hökumət qarşısında məsələ qaldırınsınlar. Veriləcək kreditlərin təyinatlarına uyğun istifadəsinə nəzarət mexanizmi işlənilsin və bu mexanizmdə nəzarət səlahiyyəti krediti verən qurumlardan alınıb neytral bir quruma həvalə edilsin. Bunu eyni zamanda son dövrdə respublikada fəaliyyət göstərən bankların durumu tələb edir.

Qeyri-neft sektorunun inkişafına təsir edən amillərdən biri və deyərdim ki ən əsası, mövcud olan bəzi vergi növlərinin vergi dərəcələrinə yenidən baxılması gündəmə gətirilməlidir. Elə bilirəm, artıq bunun zamanı gəlmişdir. Yaxşı olardı ki, ilk növbədə mənfəət vergisi (20 faiz), əmək haqlarına görə sosial sığorta fonduna ayırmalar (22 faiz), əlavə dəyər vergisi (18 faiz) kimi vergilərin vergi dərəcələrinin azaldılması yönündə (30-40 faiz) iş aparılsın. Yəni vergi dərəcəsi elə bir həddə olmalıdır ki, hər kəs vergini ödəməkdə maraqlı olsun. Deyərdim ki, vergidə yaranmış əksər neqativ hallara və ikili uçotun yaranmasına səbəb əsasən də bu vergi dərəcələrinin yüksək olmasıdır.

Yaxşı olardı ki, qeyd olunan vergi növləri üzrə azaldılmış faiz dərəcələrini kompensasiya etmək üçün respublikada mövcud olan vergi növlərinə yeni bir vergi növü – dəbdəbə vergisi daxil edilsin. Bu isə özlüyündə, həm büdcə gəlirlərinin artmasına, həm də insanların öz vəsaitlərini bəhslə, mənasız dəbdəbələrə və izafi yerlərə

xərcləməsinin qarşısını almış olar.

Kənd təsərrüfatının inkişafını təmin etmək üçün öncə torpaq onu becərənə qaytarılmalıdır. Bilirik ki, 1995-ci ildə torpağın özəlləşdirilməsindən pay alan kəndlilər, öz ehtiyacları üzündən vaxtilə həmin pay torpaqlarını su qiymətinə yerlərdə möhtəkirlərə satmışlar. Yaxşı olardı ki, həmin yeni torpaq sahiblərinin əksəriyyəti tərəfindən becərilməyən torpaqlar və öriş yerləri inventarizasiya olunub yenidən sahiblərinə qaytarılması yönündə işlər aparılsın. Bundan sonra isə torpaq vergisi (kəndli onsuz da başqa bütün vergilərdən azaddır) nəzərə çarpacaq dərəcədə artırılmalıdır ki, torpaq boş dayanmasın.

Ölkədə yenidən qəbul edilmiş “Korporasiya haqqında” Qanundan istifadə edib iri fermer təsərrüfatlarının formalaşdırılmasına nail olunsun.

Kooperasiya ilə bağlı məsələni özəlləşdirmənin ilk illərində Nazirlər Kabinetindəki iclasların birində qaldırmağımız təpki ilə qarşılandı da, (guya bu yenidən kolxozlaşma demək olardı), nəhayət gec də olsa, bu qanun keçən ilin axırında qəbul olundu. İlk öncə bu qanunun iş keçməsi üçün fermerlər arasında iş aparılmalıdır. Çünki ölkəmizdə əhaliyə düşən kənd təsərrüfatı üzrə yararlı torpaq sahəsi bir çox ölkələrdəki göstəricilərdən çox aşağıdır. Məsələn, cənub rayonlarında bu göstərici 0,6 hektardır. Bu baxımdan da həmin

sahəyə çəkilən xərc və tələb olunan texnikanın alınması imkansızdır. Ona görə də bu baxımdan kiçik fermer təsərrüfatlarının daha böyük iqtisadi gücə malik olmaları üçün maksimum səviyyədə könüllülük əsasında birləşməsi yolunda bütün imkanlar işə salınmalıdır.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafında ilk olaraq istehsalçı ilə istehlakçı arasında olan boşluğu bütün mövcud imkanlarla tam təmin etmək lazımdır. Yəni, bütün kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə emal və tədarük məntəqələrinin formalaşdırılmasını təmin etmək ki, kəndli becərdiyi və yetişdirdiyi məhsulun bəzində qalmaqacağı zamanətini almış olsun. Bir sözlə, yetişdirəcəyi məhsulun alıcısı bəri başdan bəlli olmaqla, mövsümün əvvəlində müqavilə bağlamış olsun.

Emal müəssisələrinin yaradılması üçün bu yöndə olan həqiqi iş adamlarına Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitlərindən və banklardan faizsiz kreditlərlə köməklik edilsin.

İnformasiyaya bağlı strukturlar tərəfindən kütləvi informasiya vasitələrində iqtisadiyyatla bağlı məlumatlı olaraq “dəyirmi masa”lar təşkil edilməsi və buraya iqtisadiyyatın bütün sahələri üzrə sərbəst mütəxəssislərin dəvət olunmaları təmin edilsin.

Cəmşid DƏRƏLƏYƏZLİ,
maliyyəçi